

5. ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ДЕЧИЈИХ БРАКОВА ЗА 2023. ГОДИНУ

Увод

На основу Инструкције о начину рада центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова (бр. 551-00-00100/2019-14 од 20.05.2019. године), сагласно тачки 15. Републички завод за социјалну заштиту подноси **Пети извештај**.

Подаци о деци жртвама дечијег брака прикупљају се из три групе установа социјалне заштите: из центара за социјални рад¹, Центра за заштиту жртва трговине људима² и Центара за породични смештај и усвојење³. За потребе прикупљања података, за сваку од наведених институција, сачињен је образац који се иновира сваке године у складу са уоченим потребама и трендовима и који садржи податке дефинисане Инструкцијом.

Овај извештај приказује податке за 2023. годину (период од 01.01. до 31.12.2023.) и најпре ће бити приказани и интерпретирани подаци ЦСР, затим Центра за заштиту жртва трговине људима а на крају подаци из Центара за породични смештај и усвојење.

Почев од 2019. године, када је Републички завод за социјалну заштиту започео са прикупљањем података о деци жртвама дечијег брака, уочено је да су сваке године ромска деца та која су највише погођена дечијим браком, те су у овом извештају посебно обрађени и приказани подаци за најважније индикаторе који се односе на децу ромске националне припадности и њихове родитеље.

¹ Почев од 2019. године

² Почев од 2019. године

³ Почев од 2022. године

1.1. Центри за социјални рад

1.1.1. Евиденција деце жртава дечијег брака у ЦСР

У 2023. години 47 или 27,6% од укупног броја ЦСР на територији Републике Србије имали су на својој евиденцији децу жртве дечијег брака (Табела 1).

Табела 1 – Број деце жртава дечијег брака у 2023. години према седишту надлежног ЦСР

Седиште надлежног ЦСР	Број деце на евиденцији и ЦСР
Нови Сад	49
Лесковац	18
Стара Пазова	11
Зрењанин	6
Бач, Књажевац, Краљево, Лозница, Нови Пазар	5
Алибунар, Смедерево, Трстеник	4
Богатић, Бојник, Кикинда, Мајданпек, Пирот, Србобран, Уб, Шабац	3
Алексинач, Топола, Горњи Милановац, Крагујевац, Лебане, Мерошина, Опово, Рума, ГЦСР Младеновац, ГЦСР Чукарица	2
Бајина Башта, Брус, Велико Градиште, Лучани, Тител, Жабари, Зајечар, Кањижа, Кладово, Коцељева, Кучево, Осечина, Параћин, Пријеполје, Ужице, Чока, ГЦСР Обреновац	1

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака на евиденцији ЦСР 2023.

Највећи број случајева у вези дечијег брака пријавио је Нови Сад (49), Лесковац (18) и Стара Пазова (11).

У овом извештајном периоду податке нису доставила два центра за социјални рад (Рача и Зубин Поток) и једно одељење Градског центра за социјални рад Београд (Палилула). Имајући у виду општину Палилула која није доставила податке, основано је претпоставити да је укупан број деце жртава дечијег брака већи јер је ово средина за коју је познато да има дечији брак као појаву на својој територији. Међутим, јасно је да стручни радници препознају овај вид насиља над децом, али је основано претпоставити да тешкоћу прави немогућност да ову појаву прате кроз програм СОЗИС. У сваком случају, у односу на прошли извештајни период (за 2022. годину) смањено се број центара који не достављају извештај о овој појави.

Са друге стране Центар за социјални рад Нови Бечеј није доставио податке нити за једно дете, што је веома забрињавајуће имајући у виду број Рома који живе на тој

територији и посебно, што на том подручју делује веома активна организација цивилног друштва „Удружење Рома Нови Бечеј“ која је радила и специјализоване програме за спречавање дечијег брака.

Слична је ситуација и у Београду, где су само три Одељења пријавила случајеве, и то: Обреновац, Младеновац и Чукарица. Такође, познато је да на територији Београда делује НВО Бибија која је посебно фокусирана на спречавање дечијег брака.

Дакле, можемо говорити о различитим срединама⁴ у којима је ова појава препозната, а самим тим постоји и основ за конкретне активности и на нивоу појединачног случаја, али и на нивоу локалне заједнице.

1.1.2. Најважније карактеристике деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР

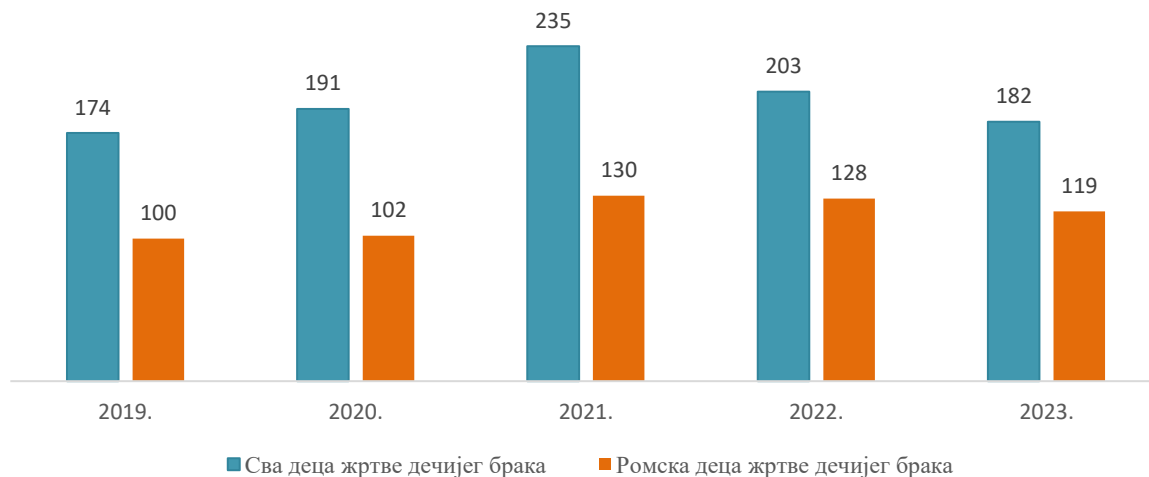
Током 2023. године центри за социјални рад идентификовали су **182 детета** жртве дечијег брака од којих 12 (6,6%) дечака, и 170 (93,4%) девојчица. Током 2023. године од укупно идентификоване деце, на дан 31.12.2023. године на евиденцији центара налазило се 123 детета, а центри за социјални рад, на захтев суда дали су налаз и мишљење за склапање малолетничког брака за 47 деце.

Подаци о националној припадности указују да дечији брак постоји у многим националним мањинама на територији Републике Србије, али је такође очигледно да је ова појава најраспрострањенија међу децом ромске националности, те је од укупног броја деце - **119 је ромске деце (65,4%) и то 110 девојчица од којих је 36 (32,7%) узраста млађег од 15 година.**

За 13 деце не постоји податак које су националности, а за 38 је уписана српска националност. Евидентирано је 3 деце бошњачке, 1 мађарске, 1 југословенске националне припадности и 1 дете из мешовитог (ромско српског) брака.

⁴ Различите у смислу региона и области на нивоу Републике Србије

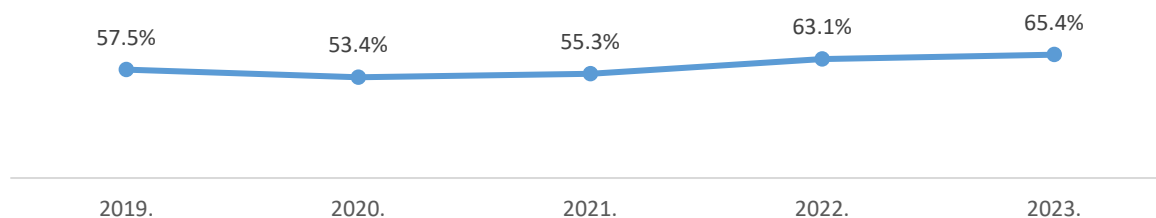
Графикон 1 – Деца жртве дечијег брака на евиденцији ЦСР, 2019 – 2023.

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

Иако се у односу на 2019. годину укупан број евидентиране деце смањио за 4,6%, број евидентиране ромске деце жртве дечијег брака повећан је за 19%. Посматрано у петогодишњем периоду, удео ромске деце (девојчица) највиши је управо у 2023. години и износи 65,4% што је више од четворогодишњег просека који износи 57,5%. (Графикон 2).

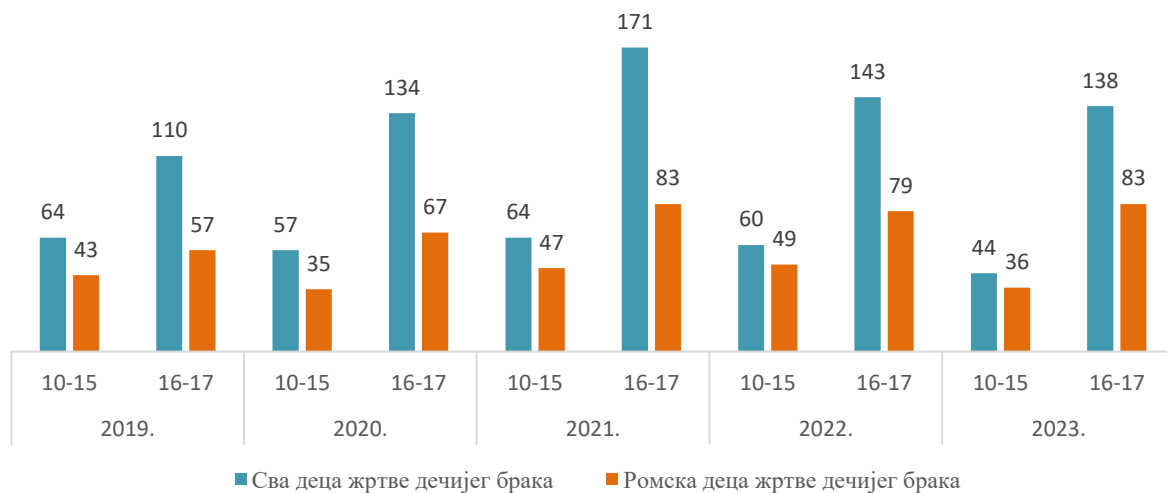
Графикон 2 – Удео ромске деце у укупном броју деце жртава дечијег брака, 2019 – 2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

Међу идентификованом децом доминира узраст од 16 и 17 година (138 деце - 75,8%), али није занемарљив ни број од 44 (25,2%) деце млађе од 16 година, која су посебно погођена дечијим браком на том изразито ниском узрасту (Графикон 3). Јасно је да дечији брак погађа девојчице, посебно на овом изразито ниском календарском узрасту јер су свих 44 деце испод 15 година - девојчице.

Графикон 3 – Деца жртве дечијег брака према узрасту, 2019 – 2023.

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

У овој групацији деце у посебном фокусу треба да буду здравствени ризици које носи рано ступање у интимне односе, а пре свега трудноће које иду уз дечије бракове. У ромској популацији је значајно већи удео девојчица млађих од 16 година и он износи 30,3% у групацији ромске деце.

На питање о регулисаном грађанско правном статусу који подразумева одређен ЈМБГ за дете, регулисано држављанство и родитеља и детета, уписану чињеницу рођења у матичну књигу рођених, центри су дали податке да 10 деце, од којих је 8 ромског порекла, нема у потпуности регулисану наведену комплетну личну документацију, и то: за једно дете није регулисано држављанство, једно дете нема регулисано пребивалиште, 8 деце нема личну карту.

Од укупног броја деце жртава дечијег брака, 24 (13,2%) деце је без родитељског старања, а 158 (86,8%) имају једног или оба родитеља. Када су у питању ромска деца, укупно 16 деце је без родитељског старања: 14 девојчица и један дечак су узраста од 16 до 17 година и једна девојчица млађа од 15 година.

С обзиром да је у посматраном петогодишњем периоду, удео деце под родитељским старањем континуирано висок, са просечним уделом од 87,9%, јасно је да су **родитељи** одговорни за склапање дечијег брака, односно да подстичу, подржавају или, у најмању руку, **имају позитиван став** у односу на ову појаву.

Самим тим, јасно је да су родитељи деце у ризику од дечијег брака обавезна групација са којом је потребно радити.

Дакле, реализација саветодавног рада, али и примена мера породично правне заштите са родитељима и посебно радионице које изводе невладине

организације специјализоване за тему дечијих бракова, су неопходне активности у планирању смањења дечијих бракова.

У наредном извештајном периоду потребно је посебну пажњу обратити на статус родитељског права, посебно за децу жртве дечијег брака млађу од 15 година. Према актуелном извештају центара за социјални рад планира се или се води поступак лишења родитељског права родитеља за 132 детета (за 16 мајки и 4 оца се планира покретање поступка лишења, а у 4 случаја је покренут поступак у односу на оба родитеља и за 108 се планира покретање поступка за оба родитеља) У ромској популацији деце, за 88 родитеља центар планира или води поступке лишавања родитељских права.

Оно што је непознаница односи се на повод и конкретан разлог за ове поступке. **Наиме, непознаница је да ли се ради о насиљу везаном за дечији брак, или је покретање поступака последица низа других пропуста у родитељском функционисању.**

Осим деце без родитељског старања, којих је у 2023. години било 24, подаци показују да су под старатељством и деца за чије родитеље још увек нису покренути или окончани поступци за лишавање родитељског права (мера старатељске заштите примењена је за 28 деце), и то 17 деце је под непосредним старатељством надлежног центра за социјални рад, а остали за старатеља имају неког сродника (8) или неко друго физичко лице (3). **Имајући у виду да се за 132 детета планира или води поступак лишења родитељског права родитеља, основано је питање да ли је старатељска заштита примењена у свим случајевима где постоји потреба за њом.**

У 2023. години развојне и здравствене сметње или инвалидитет има 16 деце, а ради се о интелектуалном инвалидитету (8) и поремећају понашања и/или тежем емоционалном проблему (8), а 166 (91,21%) деце је без здравствених сметњи и инвалидитета.

Образовни статус идентификоване деце жртва дечијег брака у 2023. години веома је разнолик:

- 15 дете не похађа основну школу, а основношколског је узраста
- 13 деце похађа редовно основну школу
- 1 дете не похађа специјалну основну школу иако је уписано
- **54 деце не похађа средњу школу, а средњошколског узраста је**
- 30 деце похађа редовно средњу школу
- 3 деце похађа специјалну средњу школу
- 64 завршили школовање (основна и средња стручна школа)
- није било деце која су завршила основно образовање одраслих
- **2 детета никада нису била укључена у образовни процес**

За ромску популацију деце погођене дечијим браком ситуација са образовањем је још неповољнија. Током 2023. године:

- средњу школу није похађало а средњошколског узраста је 28,6% деце
- 10,9% не похађа основну школу а основношколског је узраста
- средњошколско образовање завршило је само 8,4% деце.

Посматрано у петогодишњем периоду, добија се још неповољнија слика образовног статуса ромске деце:

- просечан удео ромске деце која не похађају основну школу у укупном броју деце која не похађају основну школу је 82,5%
- просечан удео ромске деце која не похађају средњу школу у укупном броју деце која не похађају средњу школу је 60,8%
- просечан удео ромске деце која никада нису ишла у школу у укупном броју деце која никада нису ишла у школу је 66,7%

У односу на тип насеља у којем живе деца жртве дечијег брака, посматрано у петогодишњем периоду, може се констатовати да нема битне разлике између урбаних и руралних средина. Гетоизираност и изолација (понекад и свесна самоизолација на тему дечијег брака) јесте често препрека за досезање до популације која је најугроженија праксом дечијих бракова.

Неинтегрисаност породице у локалну заједницу, живот у изолованим и неусловним насељима је веома значајан фактор за појаву и одржавање дечијег брака, а посебно погађа ромску децу која живе у оваквим насељима. Међутим, подаци за 2023. годину указују да само 22 детета потичу из породица које су живеле у подстандардним насељима (12,1%), а у ромској популацији из подстандардних насеља потиче 17,6% деце.

1.1.3. Најважније карактеристике родитеља деце жртава дечијег брака на евиденцији ЦСР

Имајући у виду значај образовања родитеља, посебно мајки, чија деца ступају у дечије бракове, прикупљени су подаци о родитељима деце идентификованих жртава.

Највећи број мајки има незавршену основну школу (40), завршену основну школу има 38 мајки, без основне школе је 34, са средњошколским образовањем је 14, а више или високо образовање има 1 мајка. За 44 мајке нема података.

51 отац има завршену основну школу, 27 има незавршену основну школу, 21 очева је без основне школе, средњу школу има 17 отац и 1 отац има вишу/високу стручну спрему. За 45 нема података.

Посматрано у петогодишњем периоду, јасно се сагледава изразито неповољна образовна структура родитеља ромске деце:

- просечан удео ромских родитеља без основне школе у укупном броју родитеља без основне школе је 87,1%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном основном школом у укупном броју родитеља са завршеном основном школом је 38%
- просечан удео ромских родитеља са завршеном средњом школом у укупном броју родитеља са завршеном средњом школом је само 14,1%

Када се посматрају подаци о запослености родитеља деце жртава, односно подаци о приходима које остварују, већина родитеља на нивоу укупне популације деце жртава дечијег брака у 2023. години је незапослена – 44%; унутар ромске популације родитеља ове деце тај удео је и виши и износи 49,2%.

Такође, индикативан је податак да је само 18 или 10,5% мајки од укупно 172⁵ мајке је запослено - а од тог броја је само 6 Ромкиња - **односно само 5,04% ромских мајки је запослено и остварује редован приход по основу радног односа, што говори о врло неповољном економском статусу жена у овим породицама.**

Са друге стране **право на неку материјалну помоћ остварила је 139 мајка (од чега 117 ромских мајки) и 97 очева (од чега 78 ромских очева) - новчана социјална помоћ⁶, једнократне новчане помоћи, дечији додатак. 18 мајки нема баш никаква новчана примања што указује на **подређен и економски зависан положај жене који је један од фактора очувања дечијег брака као остатка патријархалног модела организације породице, независно од националне припадности.****

Такође, нејасне су ситуације у којима се наводи да су за 48 мајки и 44 оца непознати извори прихода јер се поставља питање ваљаности процене коју је центар спровео,

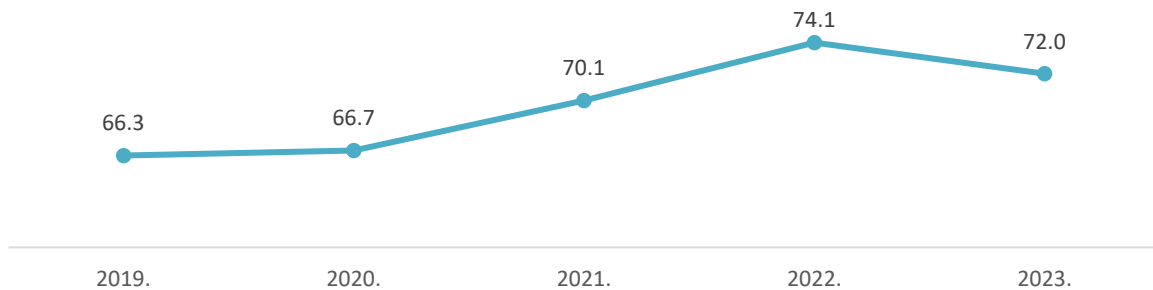
⁵ Десеторо мајки деце жртава дечијег брака је преминуло

⁶ Доминира новчана социјална помоћ – 73 мајке и 55 очева у укупној популацији деце жртава дечијег брака; код ромске субпопулације – 61 мајка и 43 оца

имајући у виду да је саставни део процене - процена материјалног статуса породице.

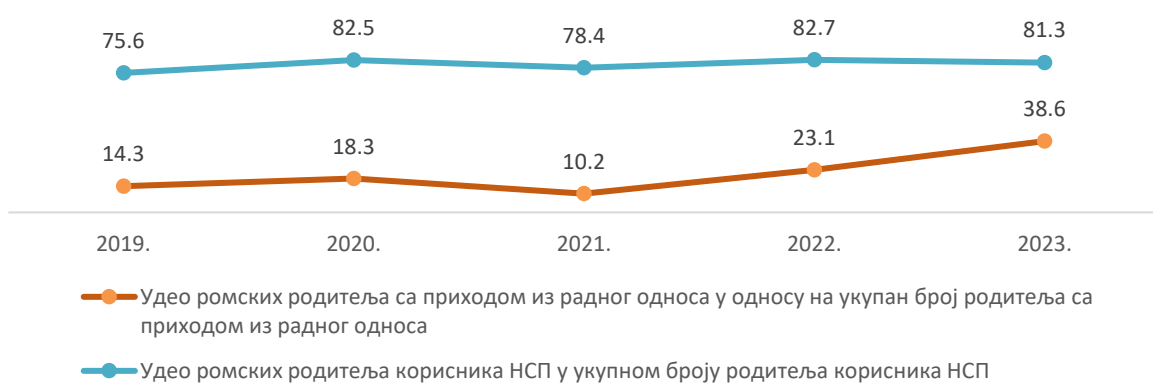
Посматрано у петогодишњем периоду, у просеку половина односно 49,1% родитеља су незапослени. У прилог лошег материјалног положаја породица из којих потичу деца жртве дечијег брака говори и чињеница да у периоду 2019 – 2023. године у просеку 27,3% породица су корисници НСП од чега највише у 2022. години – 31,6%. Постаје јасно до које мере је тежак материјални статус ромске деце жртава дечијег брака када се размотри незапосленост (Графикон 9) и структура прихода њихових родитеља (Графикон 10).

Графикон 4 – Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према незапослености, 2019 -2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

Графикон 5 – Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према извору прихода, 2019 – 2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

Од центара за социјални рад су тражени подаци о извору прихода за оба родитеља чија су деца жртве дечијег брака. Уочљив је податак да само 5 мајки, односно 6 очева остварује приход бавећи се пољопривредом. Може се констатовати да се овакав тренд наставља у односу на претходне четири године.

Када се посматрају родитељи деце жртава у односу на ризична понашања, у 2023. години добијени су следећи подаци: код 1 мајке је присутна проституција, 1 отац се

бавио трговином људима, 1 отац има криминогено окружење, 5 очева и 1 мајка имају проблема са болестима зависности, 17 очева и 1 мајка су били на одслужењу затворске казне, 2 мајке и 1 отац воде као психијатријски болесници, просјачењем се бавила 1 мајка, скитња је била присутна код 1 мајке.

Посебно је интересантан податак да је због насиља у породици евидентирано 26 мајки и 16 очева (у ромској популацији 16 или 13,45% мајки), што указује на потребу детаљнијег евидентирања насиља, односно поставља се питање **да ли су мајке ове деце биле жртве које су након тога развиле насилничке образце понашања у односу на децу или се ради о још неком додатном фактору.**

Податак о ризичном понашању родитеља непознат је за 85 мајки и 79 очева. Ово је сувише велики број родитеља за које центри немају податке имајући у виду да је породична историја веома битна за планирање заштите детета жртве дечијег брака.

Структура ризичних понашања родитеља ромске деце жртава дечијег брака даје суморни приказ о околностима под којима одрастају и живе ова деца (Табела 2).

Табела 2 – Удео ромских родитеља у укупном популацији родитеља деце жртава дечијег брака према ризичним понашањима⁷, 2019 – 2023. (%)

	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Одслужење затворске казне	63,6	55,0	50,0	66,7	55,6
Партнерско и породично насиље	22,2	59,5	46,4	59,3	66,7
Болести зависности	33,3	56,5	30,8	45,5	16,7
Просјачење	100,0	80,0	100,0	100,0	100,0
Скитња	87,5	66,7	75,0	100,0	0,0
Сва ризична понашања (укупно)⁸	56,8	56,4	53,8	63,6	68,3

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

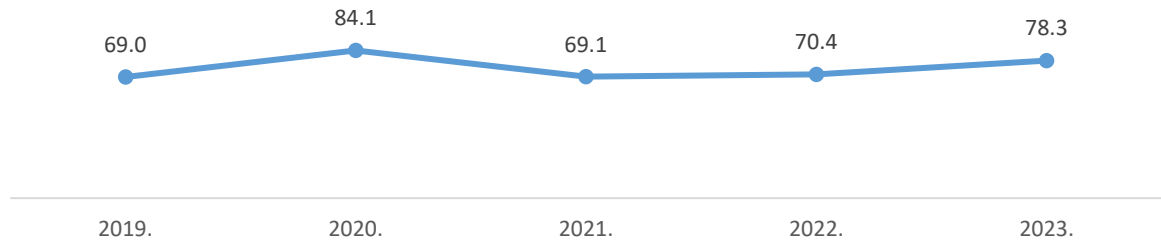
Веома важан показатељ ризика од дечијег брака представља искуство родитеља, односно када су родитељи, други чланови породице или блиски сродници ступили у брак, а посебно мајке. У 2023. години **за 107 деце неко од блиских сродника је имао искуство дечијег брака**, и то: 51 мајка, 9 очева, 26 сестара, 6 браће, 9 бака и 4 деде. Анализом података у протеклих 5 година може се утврдити да је удео родитеља са искуством дечијег брака у укупном броју родитеља ове деце у просеку износи 14,1%. Удео мајки са искуством дечијег брака је знатно виши од удела очева и износи просечних 24,7% у петогодишњем периоду.

⁷ У Табели 2 су приказане само ризична понашања са највишим степеном заступљености. Остала ризична понашања која се прикупљају кроз упитник су: производња/продаја/конзумирање психоактивних супстанци, проституција, трговина људима, живот и рад у криминогеном окружењу итд.

⁸ Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља деце жртава дечијег брака према свим облицима ризичних понашања која постоје у Упитнику о деци жртвама дечијег брака за 2023.

Удео ромских родитеља са искуством дечијег брака је, очекивано, висок и износи у просеку 74,2% (Графикон 11). Удео мајки са овим искуством је у нивоу удела мајки у укупној популацији деце жртава дечијег брака и износи просечних 30,6% у посматраном периоду.

Графикон 6 - Удео ромских родитеља у укупној популацији родитеља који имају искуство дечијег брака, 2019 - 2023. (%)

Извор: Упитници о деци жртвама дечијег брака 2019- 2023.

Дакле, потребно је далеко више пажње посветити животном искуству родитеља које значајно утиче на став о дечијем браку када су у питању њихова деца, али и на став ширег породичног окружења у којем дете и његова породица актуелно живе. Питање породичне историје је од великог значаја током процене детета и породице у циљу уочавања ризика од дечијег брака. Такође, познавање обичаја и образаца везаних за рано склапање партнерских заједница у ширем окружењу у којем породица живи од великог је значаја за благовремену интервенцију и деловање на умањење ризика кроз неке врсте превентивног рада, било на појединачном случају или на нивоу заједнице.

1.1.4. Поступање центара за социјални рад као органа старатељства у ситуацији постојања (ризика) дечијег брака

Да би се разумела позиција центра за социјални рад и могућност за предузимање интервенција стручних радника, веома је значајно анализирати у којој ситуацији се налази дете у моменту када центар добије пријаву, односно када започиње рад са дететом и породицом.

За благовремену процену ризика по дете од дечијег брака веома је битан податак на који начин центар за социјални рад добија прву информацију о детету жртви (Табела 3).

Табела 3 - Деца жртве дечјег брака према извору пријаве о постојању дечјег брака, 2019 - 2023. (%)

	Број пријава	Удео пријава
Државни органи (јавно тужилаштво, полиција)	26	13,1
Установа социјалне заштите	12	6,1
Школа	9	4,5
Здравствене службе (домови здравља, патронажне службе)	45	22,7
Органи локалне самоуправе (матичне службе ⁹)	4	2,0
Педагошки асистент	0	0,0
Здравствени медијатор	0	0,0
Удружења грађана	0	0,0
Родитељи детета	37	18,7
Сродници детета	5	2,5
Комшије, пријатељи	0	0,0
Старатељ детета	4	2,0
Хранитељ детета	4	2,0
Дете жртва дечијег брака	11	5,6
Анонимна пријава	1	0,5
Суд -захтев за давање стручног мишљења у поступку давања сагласности за ступање малолетника/це у брачну заједницу	36	18,2
Неко други, уписати	4	2,0
Укупно	198	100,0

Извор: Упитник о деци жртвама дечијег брака, 2023.

У случају ромске деце најчешће пријаве долазе и даље из здравственог система – 30 (25,2%), потом од полиције и тужилаштва 16 (13,5%), а родитељи су пријавили 24 случаја (20,2%).

И даље нити једна пријава није дошла од служби/појединаца који су на извору података, односно у ситуацији су да могу благовремено да уоче ризик, а то су здравствене медијаторке и педагошки асистенти и удружења грађана.

Ови подаци указују на неопходност стварања мреже у локалној заједници која би била анимирана да покрене и планира активности на спречавању дечијих бракова на нивоу своје локалне заједнице.

Наравно, много значајнији простор за рад постоји у ситуацијама када је пријава стигла док је дете у ризику, али се још увек не налази у партнерској заједници јер то знатно сужава простор за рад са дететом и своди се на умањење

⁹ што подразумева ситуације пријаве имена за новорођенче које је родила малолетна мајка

штете нанете детету. У 2023. години - 39 деце или 21,4% се још увек није налазило у партнерској заједници, а 99 деце (54,4%) је већ живело у заједници са партнером. У ромској популацији деце пријаве о постојању дечијег брака су стигле за 61 (51,26%) дете када су она већ живела у партнерској заједници.

У укупној популацији деце жртава дечијег брака, за 53 детета центри су се изјаснили да је пријава стигла за неке друге ситуације као што су: прекинута ванбрачна заједница или дете повремено живи са партнером.

Такође постоје и ситуације у којима је у дечијем браку рођено дете, те је потребно реализовати поступке који се тичу заштите новорођеног детета, али су то такође ситуације у којима се углавном умањује штета за дете у ситуацији дечијег брака, а посебна пажња се даље мора усмерити на заштиту новорођеног детета.

Потребно је нагласити **да саветодавни рад у центру за социјални рад, као и већа примена мера породично правне заштите може дати значајан резултат у спречавању дечијег брака у групацији деце која су у ризику или повремено живе у партнерској заједници.** Значајан партнер су свакако организације цивилног друштва које су специјализоване за рад на спречавању дечијих бракова, посебно у ромској популацији, а као метод реализују радионице са децом, али и са родитељима деце у ризику од дечијег брака.

Када су у питању мере, услуге и поступци које је ЦСР предузео/реализовао/пружио у 2023. години у циљу заштите детета и породице, ситуација је следећа:

- У највећем броју случајева (169 или 36,4%) центар је пружио **саветовање и информисање** детета и породице на тему штетности дечијег брака
- У 88 случајева центар је дете и породицу упутио на друге социјалне услуге и сервисе као што је нпр. **саветовалиште**
- У 68 случајева пружена је нека врста **материјалне** подршке;
- 14 деце је упућено на алтернативни смештај
- Послови у вези примене старатељске заштите реализовани у вези 27 случајева;
- Родитељи 3 деце су у поступку или су лишени родитељског права
- У 1 случају центар је покренуо **поступке за заштиту права детета**
- У 7 случајева поднете су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **запуштања и злостављања малолетног лица**
- У 13 случајева покренуте су кривичне пријаве против одговорних лица за кривично дело **ванбрачне заједнице са малолетником**
- У 2 случаја покренута је кривична пријава против одговорних лица за кривично дело **трговине људима**
- У само 8 случајева центри су применили **надзор над вршењем родитељског права.**

Међутим, треба имати у виду да центар веома ретко уочи ризик од дечијег брака благовремено, те за примену надзора над вршењем родитељског права буде касно, односно дете се већ налази ван родитељске породице и целисходније је применити неке друге мере.

У 36 случајева, од којих се у 24 случаја ради о ромској деци, центри су дали налаз и мишљење по захтеву суда за формално склапање брака (који су готово увек у прилог склапања брачне заједнице, иако се ради о деци испод 18 година старости), што указује на, углавном, формалан приступ стручњака овом питању.

1.2. Центар за заштиту жртава трговине људима

Иако је за очекивати да деца жртве дечијег брака лако постану жртве трговине људима, Центар за заштиту жртава трговине људима пријављује **свега 6 случајева деце идентификоване током 2023. године**, и то 6 девојчица, од којих су 5 узраста испод 15 година. Извор пријава је: за 3 детета полиција, 2 детета центар за социјални рад и за једно дете неко други.

Што се тиче активности које је Центар за заштиту жртава трговине људима предузео и које су у његовој надлежности, у свих 6 случајева је остварена сарадња са надлежним центром за социјални рад, као и са полицијом и тужилаштвом. Подршка за повратак у образовни процес пружена је у случају 1 детета, помоћ у остваривању здравствене заштите за 2 детета, обезбеђивање психотерапије за 2 детета и подршка у судским поступцима за једно дете, а смештај је обезбеђен за 3 детета.

1.3. Центри за породични смештај и усвојење

И у 2023. години, као и у претходној 2022. години, центри за породични смештај нису евидентирали ниједно дете жртву дечијег брака.

ЗАКЉУЧАК

У односу на претходни извештајни период опао је број идентификоване деце за 10,3% (у 2022. је било 203 детета, а у 2023. - 182 детета). Иако, међу децом има и дечака (6,6%), значајно је већи број девојчица које су жртве дечијег брака (93,4%)¹⁰, што јасно указује да се ради о родно заснованом виду насиља које најчешће погађа девојчице.

¹⁰ У нивоу петогодишњег просека који износи 94,6%

Подаци и даље континуирано указују на то да је у ромској популацији највећи број дечијих бракова (65,4%) и да су ромска деца у знатно неповољнијој ситуацији која проистиче из лошијег материјалног и образовног статуса њихових родитеља, као и њиховог статуса запослености, искуства дечијег брака у породици порекла, као и присуства ризичних понашања у породици и непосредном окружењу.

Већина идентификоване деце је под родитељским старањем (86,8%), што јасно говори да је неопходан рад са породицом, на мењању ставова у односу на дечији брак, те да су кампање усмерене на ширу јавност од великог значаја, као и све форме превентивног рада у локалној заједници, посебно ако се има у виду да подаци показују да је појава дечијег брака заступљена у свим регионима у Србији, и да није стриктно везана за одређени тип или величину насеља.

Посматрајући образовни статус деце жртава може се закључити да је у просеку 37,6% деце средњешколског узраста, али не похађа средњу школу. Намеће се питање да ли би обавезност похађања средње школе допринела смањењу дечијег брака.

Центар за социјални рад је веома важна институција у раду са децом жртвама дечијег брака, али његово укључивање је у већини случајева већ када је дете у дечијем браку (у 54,4% случајева дете се у моменту пријаве већ налазило у партнерској заједници), што знатно смањује могућност превентивног рада са конкретним дететом и породицом. Ове интервенције више представљају „гашење пожара“, а не рад у смислу отклањања ризика по дете. Иако се информативно и саветодавно ради са децом и породицама, ове интервенције су усмерене на ублажавање штете које је дете претрпело и тиче се евентуално повратка у процес образовања и материјалне подршке, а већина активности је фокусирана на мере породично правне заштите и покретање различитих поступака код других органа. Много већи ефекти којима треба тежити, постижу се отклањањем ризика, а центар за социјални рад, као институција социјалне заштите, на располагању има мање интервенција примерених овој фази, а много више у фази када се дечији брак већ десио, посебно у ситуацијама када је из дечијег брака већ рођено дете.

Сиромаштво јесте један од узрока дечијег брака, али ту је свакако присутан и фактор образовања мајки и њиме условљен економски зависан положај мајки чија деца су актуелно жртве дечијег брака. Посебно је драматична ситуација у ромској популацији где је очито неопходно радити на смањењу осипања деце, посебно девојчица, из образовног процеса, али и на различитим мерама подршке за излазак из сиромаштва и зависног економског положаја жене.

ПРЕПОРУКЕ

- **Јасно је да је дечији брак вид насиља над децом, те је потребна нулта толеранција у односу на ову појаву. Да би се постигла потпуна елиминација дечијег брака неопходна је национална стратегија са јасно дефинисаним активностима.**

Неке од активности би требало да обухвате мапирање средина где је ова појава најзаступљенија, а потом локалне самоуправе треба да на својој територији спроведу активности предложене у Моделу који је сачинио Републички завод за социјалну заштиту у сарадњи са УНИЦЕФ-ом.

Ово подразумева и издвајање средства за чије планирање такође поменути Модел може бити од користи.

- **Паралелно са овим активностима, неопходно је спровести обуку свих стручњака из релевантних служби (школе, центри за социјални рад, центри за породични смештај и усвојење, полиција, судије, тужиоци,...).**

Извештај сачинила

Сања Кљајић